

Ejub Šitkovic*

novinar, Beograd

RELIGIJE I POLITIČKI EKSTREMIZAM

Rezime: Autor zastupa mišljenje da verski ekstremizam ne proističe iz verskih učenja bilo koje religije, nego da je podstaknut političkim razlozima. Naime, tek sprega religije s politikom rađa verski ekstremizam i versku isključivost, koja često vodi u najkrvavije ratove i ubijanja. Poslednji takav rat u Evropi bio je Tridesetogodišnji rat. U savremenom svetu verski ekstremizam podstiče terorizam, ali je on bio na sceni u ratovima prilikom raspada Jugoslavije. Autor navodi kao primer “izvoz iranske revolucije” koji su propagirale i svetovne i duhovne vođe Iranske revolucije, i govor episkopa Atanasija iz 1992. godine.

Ključne reči: verski ekstremizam, politički ekstremizam, terorizam, zloupotreba religije

Ako bi se prihvatila konstatacija francuskog filozofa Bleza Paskala (1623-1662), izrečena u djelu *Misli*, da “ljudi zlo ne čine nikada tako potpuno i radosno kao iz vjerskog ubjeđenja”, onda bi odgovor na pitanje da li politički ekstremizam izvire i iz religije mogao biti potvrđan. Međutim, treba imati u vidu da je Paskal živio i radio u vrijeme kada su rane od tridesetogodišnjeg rata između katolika i protestanata bile isuviše svježe. To je bio jedini vjerski rat na tlu Evrope koji je vođen zbog crkvene dogme, ali to je samo jedna njegova dimenzija. Nije na odmet podsjetiti da je do sklapanja Vestfalskog mira 1648. godine u tim oružanim obračunima ubijeno blizu četiri miliona katolika i protestanata. Iako ne volim da se vraćam u istoriju, ova brojka rječito govori koliko vjerski ekstremizam može da ima pogubne posljedice, naročito kada je, kao u ovom slučaju, u sprezi sa političkim. Čak se teško može odrediti granica gdje počinje jedan, a gdje se nastavlja drugi. To je jedan od drasti-

* U toku pripreme ovog broja časopisa, redakcija je sa žaljenjem primila tužnu vest o iznenadnoj smrti gospodina Ejuba Šitkovca, izuzetnog sociologa religije, novinara i publiciste, a danasve plemenitog čoveka. Članovima redakcije je čast što su imali priliku da saraduju sa ovim inspirativnim i bričkim perom novinarstva, koje je ostavilo dubok trag u kulturi južnoslovenskih prostora.

čnijih primjera iz prošlosti pogubnih posljedica potpunog sjedinjavanja crkve i države, kako je to bilo u srednjem vijeku.

Ne ulazeći detaljnije u teorijsko objašnjenje vjerskog ekstremizma, želio bih, ipak, da dodam jedan detalj na definiciju koju je dao profesor Žarko Trebješanin, a odnosi se i na taj pojam. Pored “obožavanja moći”, vjerski ekstremista je ubijeđen da posjeduje i najznačajnije Božije osobine, koje nemaju “obični” smrtnici. Upravo iz te “činjenice” crpi snagu za akcije, zavisno od toga da li se bavi misionarskim ili nekim drugim aktivnostima. Po njegovom shvatanju, on je upravo odabran od strane Boga za specijalnu misiju čišćenja lažnih vjernika, lažnih rodoljuba... Osnovni problem je u tome što vjerski ekstremista koristi poruke svetog pisma, uobličava ih na svoj način i objašnjava kao jedinu istinu. Velika je greška to što često vjerske hijerarhije ne obraćaju pažnju na njega ili ga prećutno podržavaju, jer govori i ono što velikodostojnici misle, ali zbog pozicija koje zauzimaju to ne mogu da kažu.

Jedna od osobina vjerskog ekstremiste jeste i samoobožavanje. Imao sam prilike da u Kairu (1989.) upoznam simpatizera jedne organizacije koja je bila zabranjena u ovoj i okolnim arapskim zemljama. U razgovoru sa njim, za svaki slučaj, ponavljao sam skoro poslije svake druge rečenice: “Bog je najveći” (Allahu ekber). Da li mu je to dosadilo ili ne, ali on je u jednom trenutku ustao i rekao: “Bog jeste najveći, ali kad ja nešto objasnim, onda je to prava stvar”. Objasnio mi je da o sebi imaju takvo mišljenje i drugi njegovi prijatelji i saborci.

Vjerski ekstremizam ne proizlazi iz učenja nijedne religije, odnosno nijednog svetog pisma, bez obzira što u njima ima obilje isključivosti i isticanja prava na apsolutnu istinu. Isus Hristos kaže: “Ja sam Alfa i Omega, Prvi i Poslednji, Početak i Svršetak”. U svetoj knjizi muslimana – Kur’anu, stoji: “Kod Allaha je prava vjera samo islam”. Ne radi se, međutim, samo o objavljenim, istorijskim religijama; jevrejstvu, hrišćanstvu i islamu, u kojima je osnova odnosa prema drugima i drugačijima da je, slobodnije interpretirano, vjera kojoj pripadam jedina prava i da mimo nje nema druge Istine. U tom kontekstu, jevrejstvo ne priznaje hrišćanstvo niti islam, hrišćanstvo ne priznaje islam, a najmlađa monoteistička religija priznaje prve dvije religije, ali isključivo iz svog ugla. Po tom učenju *Tevrat* (Tora), *Indžil* (Jevanđelje) i *Kur’an* su u suštini jedna Božija objava, koja je preko Božijih vjerovjesnika dolazila čovječanstvu u određenim vremenskim periodima kada je ljudski rod mogao shvati te poruke. Po tome, svi su bili muslimani, od praoca Adema (Adama) pa do danas.

Isključivost se podjednako odnosi i na velike azijske religije, koje su uglavnom malo poznate i još manje razumljive evropskom čovje-

ku. Tipičan je budistički stav, po kome “Nema drugog načina za sticanje spasenja osim kroz njegovu (Budinu) nauku”. Po tome ispada da je neko nekoga prepisivao ili dopisivao.

Teza da isključivost u svetim pismima i spisima, u principu, ne proizvodi vjerski ekstremizam temelji se na učenju svih poznatih i priznatih religija da je čovjek neponovljivo biće i kao i najveće Božije djelo ima prednost, slobodnije rečeno, nad dogmom. Osim toga, u svim religijama postoji protivteža pomenutoj isključivosti kroz pozive na razumijevanje drugih i praštanje. Tipična je novozavjetna poruka “Ljubite neprijatelje svoje”, ili kur’anska: “Zlo dobrim uzvрати pa će ti neprijatelj tvoj prisni prijatelj postati”.

O čemu govore jedni i drugi primjeri iz svetih pisama? Koliko god je bitno šta jedna religija uči, toliko je značajno kako to učenje interpretiraju vjerski velikodostojnici, teolozi i uopšte ljudi koji se, svako iz svog ugla, bave religijom. Navešću samo neke od primjera kako se vjerski ekstremizam naslanja na politički ili ga direktno proizvodi.

Prvi je “pravo na izvoz islamske revolucije”, koje su proklamovale kao zvanični vjerski i državni stav iranske vjerske i svjetovne vođe poslije pobjede nad šahom Rezom Pahlavijem 1979. godine. To “pravo” imalo je kasnije, a i sada, direktnog uticaja na brojne militantne organizacije u arpsko-muslimanskom svijetu, koje su sebi uzimale za pravo da se za političke ciljeve, pod vjerskom parolom, bore svim sredstvima, ne obazirući se na to da li su ta sredstva dozvoljena po islamskom učenju ili ne. A u najviše slučajeva nisu. Pri tome mislim na razne oblike terorizma, koji se primjenjuju, često neprimjećeno, u lokalnim sredinama u muslimanskim zemljama.

U iranskom slučaju, vjerski ekstremizam (ovaj termin vrijeđa podjednako Iranca laika i teologa), koji je potekao od najviših vjerskih i državnih autoriteta, sam je sebe negirao. Jer, riječ “revolucija” ne može da stoji ni uz jednu religiju pa ni uz islam. Religija je, po raširenom mišljenju i vjerovanju, sveobuhvatni pogled na svijet, način života i ne trpi nikakve attribute vezane za dnevnu politiku.

Drugi primjer; na duhovnoj akademiji održanoj 1992. godine u velikoj hali Beogradskog sajma, kojoj je prisustvovalo 80% oficira i ljudi u uniformama, govorio je episkop zahumsko-hercegovački Atanasije. Njegov odnos prema pripadnicima drugih religija ne bi toliko privukao pažnju da je on govorio samo u lično ime:

“U ime svih naših episkopa, ima nas dosta fala Bogu, u ime naših sveštenika, svih vernika, sav je srpski narod veran.

Čuli ste nedavno reči Karadžića i pročitali. Kad pominjem njega ne pominjem ga što sam Karadžićevac, valjda bi on pre bio Atanasije-

vac nego ja Karadžićevac, već zato što je čovek koji veruje i zna da je srpski narod verujući narod pa i oni koji su lično izabrali neveru – ateizam, veli on, imaju religiozno viđenje stvari. A ne kako je donedavno govorio jedan predsednik da je srpski narod neverujući narod.”

Predstavljajući, dakle, sve episkope, kako je rekao, Atanasije (Jeftić) se osvrnuo na “licemjerni” Zapad i ta vrsta terminologije bila je uobičajena i među političarima. Međutim, on je otišao dalje u objašnjenju kako vidi druge oko sebe:

“A i ova druga istočnjačka – islamska (religija, prim. E.Š.) takođe je još više licemerna, ali ona nije religija iz Otkrivenja. Jadni bolesni Muhamed nije imao veze s Bogom nit’ će iko ikad imati putem tim do Alaha. Samo živi Bog koji se u Hristu otkrio samo je on uspostavio živu zajednicu, jer je post’o čovek, stradao za nas. I u srcima je našim, kako reče nedavno jedan svetogorski iguman, kada je posetio naše borce. Šta će reći Svetski savet crkava, šta će reći gospoda uštogljeni beogradski intelektualci koji misle da ako svetogorac poseti srpski front da je to izdaja pravoslavlja. Oni bolje znaju pravoslavlje od svetogoraca. Pa je rekao: Braćo, ginu muslimani, stradaju. Žao nam je tih ljudskih bića, stradate i vi i žao nam je zbog tog stradanja, ali oni se zanose jednim demoniziranim prorokom – lažnim, a mi imamo Boga koji je post’o čovek i za nas se raspeo i stradao.”

Ove poruke se mogu tumačiti i shvatiti kao direktni ratni poklič ili kao smjesa vjerskog i političkog ekstremizma čiji je cilj da “pali” oficire i uniformisana lica koji odlaze na front. Poruku episkopa Atanasija može da shvati neko ko ne poznaje religije drugih, a takvih je apsolutna većina ne samo na južnoslovenskim prostorima, kao pravo da se uništavaju drugi, jer oni u ovom slučaju vjeruju u lažnog proroka (muslimani) ili su licemjerni (rimokatolici). Jedno i drugo je isuviše veliki grijeh da bi ga jedan “čistunac” oprostio. Episkop Atanasije se, međutim, ne može posmatrati jednostrano ili kroz jedan događaj. Koliko god je na pomenutom skupu pokazao mržnju prema drugima, toliko je na početku rata javno govorio da Srbi iz tog rata neće izaći čista obraza, vidjevši kakve su zločine počinili pripadnici njihovih oružanih formacija u Zvorniku. Nekima od učesnika u tim zločinima sada se sudi u Specijalnom sudu u Beogradu. On je, ujedno, prvi velikodostojnik Srpske pravoslavne crkve koji je još tokom rata posjetio muslimanski i hrvatski dio Mostara i razgovarao sa predstavnicima islamske zajednice i rimokatoličke crkve. Cilj je bio zaštita pravoslavnih svetinja.

Religijska podloga političkog ekstremizma ogleda se na svojevrsan način na još jednom primjeru iz rata. Nažalost, nisam u mogućnosti da pominjem imena jer se sve ovo zasniva na usmenom iskazu trojice

ljudi – svjedoka. Naime, kada je 1995. godine počela evakuacija stanovništva Žepe (enklava UN), jedan od teologa iz tog mjesta koji je živio u Sarajevu zabranjivao je bosanskim vlastima da izbave i njegove roditelje koji su bili u pomenutom mjestu. Obrazloženje je glasilo: “Ako je Allah odredio da oni budu četničke žrtve, tako će morati da bude”. Na kraju je čitav slučaj okončan onako kako su nalagala pravila ponašanja u tom vremenu.

Uočljivo je, međutim, da je jedan visokoobrazovani čovjek, koji se poziva na vjeru, prenebregnuo da je, po islamskom učenju, čuvanje života najveća obaveza i svetinja. Šta je u tom trenutku diktiralo njegovo ponašanje, više je pitanje za psihologe i psihijatre.

Ovo je samo nekoliko primjera koji govore koliko se religija može zloupotrijebiti u političke svrhe. I to nije ništa novo. Možda se u posljednje vrijeme, na ovim prostorima, o tome govori otvorenije i argumentovanije nego ranije. I to ohrabruje. Jer se i na taj način prazni negativna energija.

Ejub Stitkovic

RELIGION AND POLITICAL EXTREMISM

Summary

The author takes the view that religious extremism does not derive from religious doctrine of any religion but it is instigated by political reasons. Namely, the connection of religion with politics produces religious extremism and religious exclusiveness which often leads to bloody wars and killings. The last war of this type was the Thirty Years War. In the contemporary world religious extremism encourages terrorism. Religious extremism was present in wars during the break-up of Yugoslavia. The author gives us the example of the “export of the Iranian revolution” which was preached by the spiritual and religious leaders of the Iranian revolution, as well as the speech of Bishop Atanasije in 1992.

Key words: religious extremism, political extremism, terrorism, abuse of religion